

REUNAVYÖHYKKEIDEN JA METSÄSAAREKKEIDEN HOITOKORTTI

Pellon ja metsän, pellon ja vesiuoman sekä pellon ja tien väliset reunavyöhykkeet sekä pellon metsä- ja niittysaarekkeet luovat monimuotoisuutta maatalousympäristöön. Reunavyöhykkeen tai metsäsaarekkeen luonteeseen vaikuttavat sen maantieteellinen sijainti, ilmansuunta, kohteen maastonmuodot, alueen maaperä sekä aiempi käyttö. Reunavyöhykkeet ja saarekkeet voivat olla avoimen niittymäisiä, puoliavoimen hakamaisia tai suljettuja ja monikerroksisia. Monia reunavyöhykkeitä ja metsäsaarekkeita on aikaisemmin laidunnettu. Aiemmasta laidunkäytöstä kertovat nuoremman puuston keskelle jääneet vanhat, usein vioittuneet puut, valonpuutteesta kärsivät katajat sekä siellä täällä esiintyvät avoimemmat niitty laikut.

Puuston ja pensaiston lajirikkaus, erityisesti jalojen lehtipuiden, haavan, pihlajan, tuomen, paatsaman sekä muiden marjovien puiden ja pensaiden esiintyminen lisää reunavyöhykkeen ja metsäsaarekkeen monimuotoisuutta. Eliölaajien määrä lisääntyy, jos puiden ja pensaiden väliin jää avoimempia niitty laikkuja. Erityisen hyviä elinympäristöjä ovat paahteiset, etelään, lounaaseen tai länteen viettävät, kallioisilla tai hiekkaisilla paikoilla sijaitsevat alueet, joissa usein on näkyvissä paljastakin maanpintaa. Näillä viihtyvät mm. monet ketokasvit ja päiväperhoset. Reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeiden laho- ja kolopuut ovat tärkeitä hyönteisten, kääpien, sammalten ja jäkälien sekä kololintujen elinympäristöjä. Reunavyöhykkeet ja pellon metsäsaarekkeet tarjoavat suojaa ja pesimäpaikkoja riistaaeläimille, viljelysten ja niiden reuna-alueiden linnuille, pölyttävälle hyönteisille ja hyötykasvien tuholaisia syöville pedoille.

Reunavyöhykkeillä ja metsäsaarekkeilla on usein vanhoja maatalouteen liittyviä rakennuksia, jotka ovat sekä kulttuurihistoriallisesti että maisemallisesti arvokkaita. Kiviaidat, kiviröykkiöt ja muut vanhat rakenteet luovat vaihtelevia pienympäristöjä eliöille. Kivirakenteet ovat erityisen mielenkiintoisia lämpöä vaativille hyönteisille ja matelijoille, ja niiden pinnalla voi elää myös elintavoiltaan vaateliaita sammal- ja jäkälälajeja.

Avoimet niittyreunat ja niittysaarekkeet

Avoimilla tai avoimiksi ennallistettavilla niittykasvillisuutta kasvavilla reunavyöhykkeillä ja saarekkeilla hoidon päätavoite on avoimuuden säilyttäminen tai lisääminen sekä maaperän ravinteisuuden vähentäminen. Tarvittaessa tehdään alkuraivaus vesakon ja muun ylimääräisen puuston poistamiseksi. Katajat, maisemallisesti tärkeät puut, osa pensaikosta, kiviadat yms. säilytetään. Jos katajaa on alueella paljon, kannattaa huonokuntoista katajaakin raivata. Avoimen niityn pääasiallinen hoitomuoto on yleensä niitto tai laidunnus. Erityisen rehevät alueet niitetään mielellään kaksi kertaa kesässä, muilla kohteilla riittää heinäkuun puolenvälin – elokuun aikainen, kasvien siementämisen jälkeinen niitto. Kuivilla ja paahteisilla rinteillä saattaa hoidoksi riittää joka toinen vuosi toteutettava niitto. Kaikkein kuivimmat kalliokedot säilyttävät usein monimuotoisuutensa ilman niittoakin. Varjostavan puuston poisto voi kuitenkin olla ajoittain tarpeen.

Puoliavoimet, hakamaiset reunavyöhykkeet ja hakamaasaarekkeet

Hakamaisen reunavyöhykkeen ja metsäsaarekkeen hoidon päätavoitteena on puuston harventaminen puoliavoimen hakamaiseksi, jolloin puiden latvukset peittävät noin kolmanneksen alueen pinta-alasta. Metsäsaarekkeilla puuston voi jättää tätä tiheämmäksi tuulenskaatojen välttämiseksi. Metsätaloudelle tyypillisestä tasavälisestä harvennuksesta luovutaan, ja harvennuksella pyritään avoimien alueiden ja puuryhmien vuorotteluun. Hoito kannattaa aloittaa poistamalla puustoa ja pensastoa avoimena säilyneiden niitty laikkujen ja vanhojen vahvaoksaisten puiden sekä katajien ympäriltä. Harvennuksessa ja raivauksessa pyritään säästämään vanhat lehtipuut, maisemallisesti kauniit puuyksilöt sekä laho- ja kolopuut. Hakamaan puuston uudistumisesta huolehditaan jättämällä puuryhmien yhteyteen myös nuoria puita. Puulajiston monimuotoisuutta lisätään suosimalla katajia, lehtipuita – erityisesti jaloja lehtipuita – marjovia puita sekä pensaita. Hoitoa tulisi täydentää laidunnuksella tai niitolla, jottei alue raivauksen jälkeen pensoittuisi tai metsittyisi.

Puustoiset reunavyöhykkeet ja metsäsaarekkeet

Puustoisten reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeiden hoidon päätavoitteena on puu- ja pensaskerroksen monikerroksisuuden lisääminen ja lajistollisen monimuotoisuuden säilyttäminen. Puuston monikerroksellisuutta voidaan lisätä suosimalla pellon reunassa matalakasvuisia lajeja. Varjostavia havupuita poistetaan ja lehtipuita, pensaita ja katajia suositaan koko hoidettavalla alueella. Raivauksesta hyötyy myös viereinen pelto, kun sitä varjostavia puita poistetaan. Erityisesti marjoja ja pähkinää muodostavia lajeja kuten pihlajaa, tuomea ja paatsamaa, tammea ja pähkinäpensasta jätetään hoidettaville kohteille tarjoamaan ravintoa linnuille ja nisäkkäille. Myös haapa on maisemallisesti näyttävä ja tärkeänä kolopuuna säilyttämisen arvoinen. Reunavyöhykkeelle pyritään saamaan vaihtelevuutta luomalla niittymäisiä aukkopaiikkoja, paljastamalla kiviä, siirtolohkareita ja kiviaitoja sekä tuomalla esiin yksittäisiä maisemapuita. Vanhat lehtipuut, kolopuut ja maapuut säästetään. Joskus voi olla perusteltua jättää vuosikymmenten saatossa muotoutunut sammalten ja jäkälien peittämä varjoisa elinympäristö koskematta.

Vesistöihin rajautuvat reunavyöhykkeet

Pellon ja vesistön välisiä laajempia niittyalueita on käsitelty perinnebiotooppien hoitokortisarjassa (hoitokortit 8 ja 9). Kapeiden pellon ja vesistön välisten reuna-alueiden hoito ratkaistaan tapauskohtaisesti vesiensuojelunäkökohdat huomioon ottaen. Puiden juuristo sitoo maata, ja sen tähden raivausta kannattaa tehdä harkiten erityisesti jyrkkärinteisillä alueilla. Rantapusikko on monien pensaita suosivien lintujen elinympäristöä, joten sitä ei tulisi kokonaan poistaa. Kosteilla reuna-alueilla pensain ja muu kasvillisuus pidättää lisäksi pellolta tulevaa tai tulvaveden rantaan nostamaa kiintoainetta. Metsitettyjen jokirantojen hoitoa voidaan perustella maisemallisista syistä, sillä erityisesti tiheät istutuskuusikot sulkevat maiseman. Ne ovat myös vesiensuojelullisesti ongelmallisia, koska pintavaluntaa pidättävä kasvillisuus puuttuu. Ennallistamisen voi toteuttaa esim. harventamalla istutuspuustoa vähitellen niin, että alueesta muodostuu avoimen niityn ja puuryhmien muodostama mosaiikki.

Hoitoon liittyviä yleisiä ohjeita

Reunavyöhykkeiden ja saarekkeiden hoidon tulee olla suunnitelmallista ja riittävän pitkäkestoista. Perusteellinen hoitosuunnitelma on välttämätön silloin, kun hoitoon haetaan tukea. Hoito alkaa useimmiten peruskunnostuksella, jolloin toteutetaan pääosa suunnitellusta raivauksesta. Tämän jälkeen raivauksella, niitolla ja

laidunnuksella estetään aluetta kasvamasta uudelleen umpeen. Runsaasti juurivesoja muodostavat lajit, kuten haapa ja harmaaleppä, kannattaa kaulata 2–5 vuotta ennen kaatoa. Alueita helposti valtaavan kuusen poisto on usein tarpeellista. Puut kannattaa jatkohoitoa ajatellen katkaista mahdollisimman lyhyeen kantoon.

Monilla raivatuilla alueilla on taipumus heinittyä ja/tai rehevöityä raivauksen jälkeen. Jos niitto tai laidunnus ei ole mahdollista, kannattaa raivausta tehdä vähitellen usean vuoden aikana, jottei alue rehevöityisi liikaa raivattujen puiden juuriston vapauttaessa ravinteita maaperään. Luonnon kannalta paras raivausajankohta on talvi, jolloin raivaus ei häiritse lintujen pesintää ja maan pinta on suojassa. Raskaita koneita ei raivauksessa kuitenkaan tulisi käyttää.

Taloustmetsänhoidolle tyypillisestä tasavälisestä harvennuksesta luovutaan, mikäli hoidon tavoitteena on luonnon tai maiseman monimuotoisuus. Taloustmetsänhoidossa aiemmin tuhottua monimuotoisuutta on lähes mahdoton palauttaa.

Raivaus- ja niittojätteet

Kaikilta alueilta tulee raivaus- ja niittojätteet kerätä pois rehevöitymisen estämiseksi. Ne voidaan hyödyntää vaikkapa rehuna tai bioenergiana tai polttaa läheisellä peltoalueella. On kuitenkin huolehdittava siitä, ettei raivaus- ja niittojätteiden varastointi tai poltto aiheuta ravinnevalumia vesistöön ja että jätteiden poiskorjuu tapahtuu maan pintaa varjellen.

Riistanhoito

Reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeiden tiheä pensaikko tarjoaa suojaa monille riistaeläimille. Etenkin talviaikaan monet peltoalueella elävät lajit kuten peltopyy, fasaani ja rusakko hyötyvät pensaikosta. Raivausten yhteydessä kannattaakin jättää sekä marjovia pensaita että joitakin tiheitä pensas-/puuryhmiä raivaamatta.

Muinajäännökset ja vanhat rakennukset

Reunavyöhykkeiden ja metsäsaarekkeiden hoitoon voidaan liittää alueella sijaitsevien kiinteiden muinajäännösten hoito. Ennen hoidon aloittamista on hoitotavoista neuvoteltava Museoviraston kanssa. Yleensä muinajäännöksiä hoidetaan niin, että kiviröykkiöiden päältä ja niiden välittömästä läheisyydestä poistetaan puuvartinen kasvillisuus, jotta juuristot eivät turmelisi muinajäännöksen rakenteita. Raivausjätteet kuljetetaan pois, eikä niitä saa polttaa paikan päällä. Röykkiöiden päältä ei saa ajaa työkoneilla ja laiduneläiminä käytetään mieluiten lampaista tai pienikokoisia nautaeläimiä. Myös vanhojen rakennusten ja rakenteiden, kuten kiviaitojen, esiin raivaaminen voi olla osa metsäsaarekkeiden ja reunavyöhykkeiden hoitoa.

Kaikki alueet eivät tarvitse hoitoa

On tärkeää, että myös maatalousympäristössä osa kohteista säilyy luonnontilaisena tarjoten häiriintymättömiä suoja- ja pesimäympäristöjä luonnonvaraisille eläimille ja kasveille. Ojien varsille ja peltojen reunamille tulisikin jättää pensaita ja pensasryhmiä, jotka tarjoavat linnuille ja pienriistalle tärkeitä suoja-, pesimä- ja ruokailupaikkoja. Myös osa reunavyöhykkeistä ja metsäsaarekkeista säilyttää ominaispiirteensä parhaiten ilman hoitoa. Tällaisia ovat mm. monet peltojen karut ja kallioiset metsäsaarekkeet, joilla kasvillisuus pysyy jo kasvuolosuhteiden vaikutuksesta vähäisenä.

Hoidon rahoitus

Reunavyöhykkeiden ja pellon metsä- ja niittysaarekkeiden hoitoa voidaan rahoittaa maatalouden ympäristötuen erityistukea. Erityistukea voivat hakea maatalouden ympäristötukeen sitoutuneet viljelijät.

Sopivia tukimuotoja:

- Luonnon ja maiseman monimuotoisuuden edistäminen
- Perinnebiotooppien hoito (kun kohteella on nähtävissä selviä merkkejä laidunnuksesta tai alueen käytöstä karjan rehun tuotantoon ja kun kohteella on vielä jäljellä perinnebiotooppien huomionarvoista lajistoa)
- Ei-tuotannollisten investointien tukea on mahdollista hakea arvokkaiden perinnebiotooppien alkuraivaukseen ja aitaamiseen.

Leader-toimintatapa

Myös rekisteröidyt yhdistykset voivat hakea erityistukea perinnebiotooppien ja monivaikutteisten kosteikkojen hoitoon sekä ei-tuotannollista investointitukea arvokkaan perinnebiotoopin alkuraivaukseen ja aitaamiseen sekä monivaikutteisen kosteikon perustamiseen.

Erityistuen kokoehdot

- reunavyöhyke: enintään 20 metrin leveydeltä
- metsäsaareke: pinta-ala 0,05–1 ha
- sopimusala yhteensä vähintään 0,30 ha
- arvokkaat pienialaiset perinnebiotoopit pinta-ala 0,05 – 0,30 ha

Erityistukea ei myönnetä

- avohakkuualueiden reunavyöhykkeille
- taloustmetsänä hoidetuille reunavyöhykkeille ja saarekkeille
- varjoisille, lajistoltaan yksipuolisille reuna-
vyöhykkeille
- alueille, joille on läjitetty ojanperkausjätteitä yms.

Lisätietoja

- Alueelliset ympäristökeskukset
- Maaseutuvirasto
- Maatalouden neuvontajärjestöt
- Museovirasto
- TE-keskusten maaseutuosastot

Muita hoitokortteja

- Perinnebiotooppien hoitokorttisarja
www.mavi.fi > Viljelijätuet > Hakuoppaat, ohjeet, koulutusmateriaali > Ympäristötuen neuvonnalliset oppaat
- Suojavyöhykkeiden hoitokortti
www.ymparisto.fi/los/maatalous > Esitteitä